

کیمیای اخلاق

مقالاتی در مبانی اخلاق، اخلاق فردی و اجتماعی

گروه نویسندگان

سرشناسه
عنوان و نام پدیدآور
مشخصات نشر
مشخصات ظاهری
شابک
وضعیت فهرست‌نویسی
یادداشت
یادداشت
فروست
موضوع
موضوع
موضوع
شناسه افزوده
ردیف
رده کتابخانه‌ای
شماره کتابشناسی ملی

طاهری وحدتی، حسین، ۱۳۳۸ -
کیمیای اخلاق: مقالاتی در مبانی اخلاق، اخلاق فردی و اجتماعی / گروه نویسندگان.
مشهد: بنیاد پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۷.
۱۶۴ ص.
978-600-06-0325-0
فیپا.
کتابنامه
کتاب حاضر برگزیده موضوعی مقالات مجله مشکوة است.
گزیده موضوعی مقالات مشکوة ؛ ۸
مقالاتی در مبانی اخلاق، اخلاق فردی و اجتماعی.
اخلاق اسلامی — مقاله‌ها و خطابه‌ها.
اخلاق اجتماعی — مقاله‌ها و خطابه‌ها.
بنیاد پژوهشهای اسلامی.
۶۰۸ / ۲۹۷
BP ۲۴۷ / ۸ / ک ۹ ۱۳۹۷
۵۵۹۶ ۵۱

کیمیای اخلاق

مقالاتی در مبانی اخلاق، اخلاق فردی و اجتماعی

به کوشش حسین طاهری وحدتی

ویراستار: اعظم نیکخواه فاردقی

نمونه خوان: محمدرضا نجفی

حروفنگار: علی برهانی

طراح جلد: نیما نقوی

چاپ اول: ۱۳۹۸ / ۲۰۰ نسخه، وزیری / قیمت ۳۳۰۰۰۰ ریال

چاپ و صحافی: مؤسسه چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی

بنیاد پژوهشهای اسلامی، مشهد: صندوق پستی ۹۱۷۳۵-۳۶۶

تلفن و دورنگار واحد فروش بنیاد پژوهشهای اسلامی: ۳۲۲۳۰۸۰۳

www.islamic-rf.ir

info@islamic-rf.ir

حق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

۵	سخن ناشر
	پیشگفتار
۷	• حسین طاهری وحدتی
	مروری به اخلاق از دیدگاه علامه طباطبائی
۱۷	• حسین بهروان
	پیوند اجتماعی در پرتو دوستی و عنایت آقا در قم
۲۹	• دکتر مرتضی رحیمی
	الزام اخلاقی به پرهیز از تجسس (در امور دیگران در قیاس و روایات)
۵۱	• حسین طاهری وحدتی
	سالم سازی جامعه از انحرافات اخلاقی در قصص قرآن
۶۹	• دکتر محمد حسین مردانی نوکنده
	اعجاز اخلاقی در سیره نبوی
۸۷	• حسین طاهری وحدتی
	شفقت بر خود در آموزه های اسلامی
۱۰۱	• دکتر روح الله زینلی
	صبر، پایداری در برابر دشواری ها
۱۲۸	• دکتر محمد مهدی رکنی یزدی، فاطمه رکنی یزدی
	تأثیر خشم و کظم غیظ بر سلامت روان در منابع اسلامی و غربی
۱۵۲	• دکتر مریم صف آرا

سخن گفتن دربارهٔ اخلاق آن قدر گسترده است که همه افق‌های زندگی انسان را دربرمی‌گیرد. دانش‌های انسانی، تعلیمات، اخلاق از منظر فلسفه و روان‌شناسی و نیز معرفت‌شناسی دینی، همه دال بر توسعه فاهیم و مسائل اخلاق است که گاهی کار را بر پژوهشگر حوزه اخلاق، دشوار می‌کند. مسئله‌ای که بسیار مهم و شایان توجه است، رابطه دین و اخلاق است که مباحث بسیاری را دربرمی‌گیرد. در کتاب پیش رو فقط متذکر می‌شویم که همه ادیان آسمانی و مکاتب بشری از اخلاق سخن گفته‌اند و موضوع رابطه دین و اخلاق، از مباحث و مسائل مهم است. در سراسر مباحث، پرداختن به اخلاق، مسئله‌ای حیاتی است؛ چرا که در هر رفتار نابه‌هنجار فردی و اجتماعی، جای پای بد اخلاقی و یا بی‌اخلاقی آشکار است. متأسفانه آمار این گونه، به‌همه‌جا، متعّد و متکثر هم هست. بنابراین، هر مسلمان ایرانی چنان‌که در طلب دانش به‌کرسد، باید برای پاک نگاه داشتن جغرافیای طبیعی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی، اخلاقی، اقتصادی و ... سرزمین مادری خود، اهتمام جدی داشته باشد؛ مانند مجاهدانی که در اخلاق ایثار و شهادت، خوش درخشیدند و پایداری در برابر ناروایی‌ها و زیاده‌خواهی‌های دشمن را به آموزه‌ای جهانی مبدّل کردند.

جایگاه اخلاق در اسلام

برای تبیین جایگاه اخلاق در اسلام باید بدانیم دین در نگاه کلی از چه اجزایی تشکیل شده است و موقعیت اخلاق چیست. تقسیم مرسوم این گونه است که دین را عبارت می‌دانند از: ۱. بخش احکام. ۲. بخش باورها و اعتقادات. ۳. بخش اخلاقیات. براساس گزارش‌های آماری در قرآن، تعداد آیات درباره احکام، پانصد آیه است که بیشتر در مدینه و دوران استقرار نظام اسلامی نازل شده است. در سیزده سال دوران حضور پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در مکه، مهم‌ترین حکم وجوبی که از سوی شارع مقدس مطرح شد، درباره نماز است. اهتمام پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله در این مدت، بیشتر معطوف به آماده‌سازی افراد برای پذیرش باورها و اعتقادات اسلامی بود؛ چرا که نخست باید جان‌های مردم از نظر عقلی و شرعی بپای اسلام می‌شد و پس از آن، مقررات و احکام دینی در موضوعات مختلف بیان می‌شد. در این دوره، حضرت محمد صلی الله علیه و آله بیشتر در مسائلی اهتمام می‌نمودند که مبنای انسان‌سازی داشت و در واقع از دیدگاه ایشان لازم بود نوعی بازگشت به فطرت دینی و احیای باورهای توحیدی، احساس مسئولیت انسان نسبت به خود و دیگری، پرهیز دادن از گرفتار شدن در دام شیطان، تشویق به کارهای نیک اخلاقی و سرانجام، رویکرد تدریجی انتقادی به مسئله بت‌پرستی و رسوم غلط، با اخلاقی جاهلی، در اولویت تبلیغی آن بزرگوار قرار می‌گرفت.^۱

رسول خدا صلی الله علیه و آله در این دوران می‌کوشید انگاره کلی حاکم بر نظام اجتماعی حجاز را از طریق خردورزی و اخلاق، در یک پروسه تدریجی، تغییر دهد تا اذهان و عقول مردم، پذیرای اسلام به عنوان یک نظام زندگی شود. در واقع کار پیامبر صلی الله علیه و آله فراهم نمودن زمینه

۱. برای آگاهی بیشتر رک به: رنجبر، مقصود، «پیامبر صلی الله علیه و آله، قریش و خردورزی در سیاست»، نگاه حوزه، ش ۲۵۷.

برای یک تحول بزرگ معرفتی، اخلاقی و اجتماعی بود. عامل موفقیت در این تحول بزرگ در درجه نخست، عاطفه و مهرورزی و اخلاق پیامبر ﷺ بود که بر صداقت و صمیمیت آن حضرت دلالت داشت و سبب جاذبه در گفتار و رفتار ایشان می شد؛ چنان که قرآن، نرم خویی و اخلاق نیکوی آن حضرت را رمز موفقیت ایشان بیان می کند: ﴿فِيمَا رَحِمَهُ مِنْ اللَّهِ لَئِنْ لَهِمْ وَلَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَانْفَضُّوا مِنْ حَوْلِكَ فَاعْفُ عَنْهُمْ وَاسْتَغْفِرْ لَهُمْ وَشَاوْهُمْ فِي الْأَمْرِ فَإِذَا عَزَمْتَ فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُتَوَكِّلِينَ﴾ (آل عمران / ۱۵۹)؛ پس به [برکت] رحمت الهی، آنان از نرم خو [و پرمهر] شدی و اگر تندخو و سخت دل بودی قطعاً از پیرامون تو پراکنده می شدند. پس از آنان درگذر و برایشان آمرزش بخواه و در کار [ها] با آنان مشورت کن و چون تصمیم گرفتی بر خدا توکل کن؛ زیرا خداوند توکل کنندگان را دوست می دارد.

در این آیه، چند نکته راهبردی اخلاقی دربارهٔ رسالت پیامبر ﷺ تأمل برانگیز است:

۱. رحمت الهی نسبت به مردم آن روزگانه، مخاطب کلام خدا بودند، سبب اخلاقی عمل کردن پیامبر ﷺ بود.

۲. دو صفت اخلاقی (نرم خویی و مهربانی)، عامل - جذب مردمان به سوی پیامبر ﷺ

شد.

۳. توجه پیامبر ﷺ به مردم از طریق سنت اخلاقی گذشت و نه از طریق امر به سخن و رأی آنان، دو عامل حمایتی و بسط دهنده رحمت الهی در جامعهٔ مخاطب بود. این مؤلفهٔ اخلاقی رسول الله ﷺ سبب اعجاز اخلاقی شد. انسان تربیت شده در این نظام اخلاقی، متعالی و پیشرفته شده بود تا آنجا که بعدها توانست در ایجاد یک تمدن بزرگ نقش آفرینی کند. در اینجا به نمونه‌ای از تحول اخلاقی و اعتقادی در انسانی اشاره می‌کنیم که هرگز در آن روزگار، نامی به عنوان انسان از آن برده نمی‌شد؛ اما پیامبر ﷺ بر جان او چنان تأثیری نهاد که در ردیف یکی از عارفان در معنویت قرار گرفت. مولوی تصویر این انسان بزرگ را در قاب مشوی این‌گونه نشان می‌دهد:

چون بلال از ضعف شد همچون هلال / رنگ مرگ افتاد بر روی بلال

جفت او دیدش بگفتا و ا حرب^۱   پس بلالش گفت نه نه و اطرب
تا کنون اندر حرب بودم ز زیست   توجه دانی مرگ چون عیش است و چيست
این همی گفت و رخس در عین گفت   نرگس و گلبرگ و لاله می شکفت
تساب رو و چشم پرانوار او   می گواهی داد بر گفتار او
کسانی که به مقابله با پیامبر ﷺ برخاسته بودند، رفته رفته دیدند تفاوت آشکاری
میان او با آن‌ها وجود دارد تا جایی که این جذب و انجذاب به فراگیر شدن انجامید و هر
روز که در تاریخ آن مردمان می افزود، قدرت معنوی نبی مکرم اسلام ﷺ نیز فراگیرتر
می شد. بعدها قرآن از راز این فرایند تکاملی مقبولیت پیامبر ﷺ این گونه پرده برمی دارد:
ای رسول ما! آیا می دانی که اگر تو این مهرورزی و صداقت با مردم را نداشتی، هرگز
نمی توانستی به چنین شگوه بزرگ انسانی دست یابی!^۲

می توان گفت اخلاقیات، بخش وسیعی از دین را تشکیل می دهد؛ به ویژه اخلاقیاتی
که برآمده از تفکر روایی شیعی است. آنچه که با عنوان آداب در موضوعات گوناگون
نگاشته شده یا سینه به سینه به سوره سیراث اخلاقی به ما رسیده است، در حوزه اخلاق
می گنجد. اخلاق می تواند وجه مشترک یک یا سایر فرهنگ ها و ملت ها باشد، زیرا
گاهی اصولی هست که به یک مرام مذهبی خاص محدود نمی باشد؛ بلکه به همه انسان ها
تعلق دارد. نمونه چنین اصول اخلاقی هم در متن قرآن است، هم در سنت پیامبر ﷺ و
هم در آموزه های مکتب عصمت. مصادیق عینی آن در روش نظام سیاسی اخلاقی امام
علی (علیه السلام) طرح شد و آن حضرت در مقام عمل نیز توانست اقداماتی به انجام رساند؛ گرچه
هرگز آنچه که ایشان انجام داد، به نهاد اخلاقی در حکومت داری، تبدیل نگردید و با
ایرادها و بهانه تراشی های مخالفان در ادامه نظام سیاسی اسلامی، کم رنگ و یا در اساس
فراموش شد.

مسئله و مشکل ما هم این است که ادعای دین داری چگونه با برخی بد اخلاقی های

۱. حَرْب در اینجا به معنای درد و رنج است.

۲. اشاره به آیه ۱۵۹ سوره آل عمران.

فردی و اجتماعی سازگاری دارد و این بداخلاقی تنها در مرحله تندزبانی و تندخویی نیست بلکه قلمرو آن سطح زندگی است؛ یعنی فرد صاحب اخلاق در امور زندگی فردی و اجتماعی، اخلاقی عمل می‌کند؛ از سلام گفتن به عنوان یک عمل ساده تا دیگر امور اخلاقی، سعی می‌کند از مسیر انصاف و صداقت بیرون نرود. هرگز یک عمل خوب نباید برای یک عمل خوب دیگر مزاحمت اخلاقی ایجاد کند و از دیدگاه سبک اخلاقی دینی، هیچ کس حق ندارد با عملی دینی، مرتکب بداخلاقی شود؛ برای مثال فردی که می‌خواهد در نماز جماعت در صف اول حضور داشته باشد، اگر برای دیگران مزاحمت ایجاد کند، کاری غیر اخلاقی مرتکب شده است!

آنچه که امروزه در جامعه و اتمل تأمل است، آسیب‌های جدی در حوزه اخلاقیات است که سبب رنج و دردمندی بسیاری از افراد شده است. فارغ از وضعیت خارجی و عینی، با هر کس که در این باره صحبت می‌کنیم، واکنشی نگران‌کننده دارد و چه بسا به مصادیق متعدد و متنوعی مانند رعایت نشدن حقوق شهروندی، دور شدن آدم‌ها از یکدیگر، استفاده نامناسب از فضای مجازی، خشونت اجتماعی، پایین آمدن میزان بردباری افراد در روابط اجتماعی، رواج بدعهدی‌ها، رانت‌خواری، رانت‌های اقتصادی، سست شدن بنیان خانواده و... اشاره می‌کند.

بیان چنین مسائلی، هم خوب است و هم ناامیدکننده؛ خوب است به این سبب که هنوز مردم در پس ذهن خود (به‌رغم آنچه بیان می‌کنند و بدان پایبند نیستند) به ارزش‌های اخلاقی باور دارند؛ ناامیدکننده به این سبب است که بیم آن می‌رود که اخلاق رفته‌رفته به یک دکور ذهنی تبدیل شود و بداخلاقی‌ها سنت و یا عادت شوند که دست‌آورد آن، ناامیدی اجتماعی است و جامعه‌ای که دچار چنین معضلی بشود، از دیدگاه قرآن، باید مسئولیت رفتار خود را بپذیرد و بر اساس سنت‌های الهی، فرجام آن جامعه، شوربختی است. قرآن کریم با بیان عاقبت اندیشی، درباره این گروه‌های انسانی یا جوامع، به مخاطبان خود هشدار می‌دهد تا به سرنوشت آنان گرفتار نشوند. بر این اساس، در

بیشتر آیاتی که واژه «عاقبت» به کار رفته است، بار مفهومی آن، منفی است؛ گویا آنچه که در قرآن به لحاظ عبرت آموزی اهمیت دارد، پایان کار بدکرداران است، و گرنه کسانی که به راستی و اخلاق وفادارند، در مسیر طبیعی و فطری الهی قرار دارند و عاقبتی روشن و نیکو دارند و نیازی نیست برای آنان اظهار نگرانی شود.

ضرورت ترویج و آموزش اخلاق

هم در ذهن نگارنده، برای ترویج اخلاقیات و اخلاقی شدن و اخلاقی عمل کردن، این نگاره شکل می گیرد که نوعی اهمال و بی تفاوتی وجود دارد و اگر چنین باشد، باز شگفتی آذنی افزاینده می شود که چرا اراده ای جدی و عملی برای حل مسائل اخلاقی به وجود نمی آید؟ اگر نه، این است که برخی یا بسیاری از آسیب های اجتماعی به انگاره های غیر اخلاقی برآمده اند؟ آیا بسنده نمودن به فضیلت گویی درباره سنت اخلاقی بزرگان و پیشوایان دین، حال مشکلات اخلاقی خواهد بود؟ چنین پرسش هایی، ما را به بایستگی گسترش اخلاقیات (در سبک فراگیر خود) از نوعی دیگر می خواند که برای ترویج آن باید از روش های علمی و آزموده شده، بهره جست. این مسئله نیز ما را به ضرورتی دیگر دلالته می کند و آن، آموزش اخلاق است که به روش های علمی و مهارت نیاز دارد. حتی روش پند و اندرز گرچه ممکن است آسان تلقی شود، اما امروزه بنا به تغییر های اساسی در ذهنیت و رفتار های آدم ها، واکاوی ها نیز در برابر آن، تغییر یافته است.

سؤالی که پس از مسائل یاد شده، شایان درنگ است آن است که نقش نهادها و مراکزی که به پژوهش هایی با گرایش دینی پرداخته اند، در عرصه اخلاق و رشد آن چیست؟ پاسخ این پرسش، بسیار مهم است، چون میزان نقش و چگونگی آن را می تواند توضیح بدهد و همچنین می تواند نگاهی انتقادی به عملکرد آن ها تا این مقطع از حیات انقلاب اسلامی داشته باشد؛ به ویژه که گاهی از سوی برخی از مسئولان و دلسوزان نظام اسلامی، این دغدغه مطرح می شود که به میزان توقع، بر روی آن کار نشده و هنوز اهداف

جمهوری اسلامی به صورت کامل تحقق نیافته است و قدر مسلم، بخشی از کاستی‌ها در حوزه اخلاقیات به معنای عام است. این موارد گرچه نوعی خودانتقادی است؛ اگر در حدّ صحبت باشد، در واقع نوعی توقف است و این توقف؛ یعنی عقب ماندگی! باید فوری و از روی احساس مسئولیتی واقعی، چاره‌ای اندیشید و فرصت‌سازی کرد و از آن، بهره گرفت. آنچه در این نوشتار و تألیف با عنوان کیمیای اخلاق به آن توجه شده است، دستیابی به گوشه‌ای از این هدف راهبردی است.

مقاله‌ها، این نوشتار، از نشریه علمی ترویجی مشکوة انتخاب شده است که در سه دهه، آن‌ها را بنیاد پژوهش برای اسلامی آستان قدس رضوی منتشر کرده و اکنون نیز در حال انتشار است. مقالات بر اساس محتوا، در سه محور دسته‌بندی شده است:

محور اول به مسئله کئی اخلاق اخته که در بردارنده مقاله‌ای است با عنوان: «مروری بر اخلاق از دیدگاه علامه طباطبائی» و در آن، دیدگاه علمی علامه طباطبائی به عنوان یک فیلسوف و مفسر قرآن درباره اخلاق بررسی و تحلیل شده است. علامه در تعریف اخلاق از شیوه عالمان اخلاق پیروی می‌کند که خلق را ملکه نفسانی می‌دانند. ایشان منشأ اخلاق را در برابر دیدگاه‌های گوناگون فقط به خداشناسی می‌داند و همچنین به بحث اصول و ارزش‌های اخلاقی توجه دارد. این مقاله می‌تواند مبنای اخلاق‌شناسی اسلامی تلقی شود که خواننده را از منظر یک فیلسوف اسلامی، با این مبانی آشنا می‌کند.

اما در **محور دوم**، مقاله‌ها با رویکرد به اخلاق اجتماعی، گزینش شده است. به سامان بودن اخلاق اجتماعی، نشانه سلامت و بهداشت روانی جامعه است. این مسئله، مبنایی در دیدگاه دینی است که سبب شده مسائل مربوط به جامعه در کتاب وحی، بر مسائل مربوط به احکام و مناسک، به لحاظ آماری، برتری داشته باشد. چهار مقاله با این رویکرد در این مجموعه گنجانده شده است با این عناوین:

مقاله اول: «پیوند اجتماعی در پرتو دوستی و عناوین آن در قرآن». نکته مهم و کلیدی

مقاله عبارت است از: بررسی واژه‌هایی درباره دوستی در متن آیات قرآن. ابعاد این مفهوم در قرآن، ما را با این حقیقت آشنا می‌کند که از طریق ترویج و تکثیر دوستی‌ها در جامعه در سطوح مختلف، می‌توان به بسیاری از زمینه‌های پیوند اجتماعی دست یافت تا از برخی نابه‌هنجاری‌ها پیشگیری نمود.

مقاله دوم: «الزام اخلاقی به پرهیز از تجسس در قرآن و روایات». تجسس در امور دیگران، کاری ضد اخلاقی است که شرع و عقل، انسان را از ارتکاب آن پرهیز داده است؛ چنان‌که سبب تضعیف اعتماد اجتماعی و در نتیجه، تهدید صلح و آرامش افراد می‌شود. نویسنده این مسئله را از منظر اخلاقی و با محوریت این فقره: ﴿وَلَا تَجَسَّسُوا﴾ از آیه ۱۲ سوره حجرات، بررسی کرده است. در کنار بحث قرآنی درباره تجسس، نوعی گونه‌شناسی نیز در روایات مربوط به این مسئله انجام پذیرفته است که از نتایج آن این است: با اطمینان می‌توان گفت هر گشتن بی‌اِذنی در واقع، جای یک عمل صالح و اخلاقی را می‌گیرد، بنابراین تجسس در زندگی دیگران، جای یک عیب پوشی و مهرورزی را می‌گیرد.

مقاله سوم: «سالم‌سازی جامعه از انحرافات اخلاقی در قصص قرآن». ذکر برخی از داستان‌ها در قرآن، مستند به تأثیری است که در اصلاح و تربیت فردی و اجتماعی دارد. این مقاله با ذکر مصادیقی درباره این مسئله بررسی‌هایی را ارائه می‌دهد. در این بررسی‌ها، به ده نکته توجه شده است: از جمله تأثیر عبط بر افکار و رفتار انسان در قصص قرآنی، و سالم‌سازی جامعه از انحرافات اخلاقی.

مقاله چهارم: «اعجاز اخلاقی در سیره نبوی». این مقاله از یک منظر، نوعی بازخوانی و روایت اهمیت و نقش اخلاق در شریعت محمدی صلی الله علیه و آله است که بنا به مجال مقاله، مبانی اخلاقی در سیره حضرت محمد صلی الله علیه و آله تحلیل شده و البته تأکید مهم نویسنده بر آن است که رفتار اخلاقی پیامبر صلی الله علیه و آله، تأثیر اساسی و شگفتی بر توسعه و پیشرفت دین اسلام داشته است.

محور سوم به مقاله‌هایی درباره حوزه اخلاق فردی اختصاص یافته است. این مقالات

عبارت اند از:

۱. «شفقت بر خود در آموزه‌های اسلامی». محتوای این مقاله از نوع معرفت‌شناسی نفس است که بخشی از مهارت رابطه انسان با خود را تبیین می‌کند. در این مقاله، درباره شفقت (به عنوان بخشی از نگرش سالم نسبت به خود)، از منظر فردی، به عنوان یک صفت مهم اخلاقی بحث شده و به سه پرسش اساسی پاسخ داده شده است؛ اول: تعریف کاربرد، شفقت بر خود چیست؟ دوم: آموزه‌های اسلامی سازگار با معنای شفقت بر خود، کدام‌اند؟ و سوم: آیا در اسلام آموزه‌ای ناسازگار با شفقت بر خود وجود دارد؟

۲. «صبر، پایداری، برابر‌دشواری‌ها». این مقاله (با این پیش‌فرض که دنیایی که در آن زندگی می‌کنیم، همواره به ختم رنج‌هایش در برابر راحتی و آسایش قرار دارد)، به نقش صبر و مقاومت منطقی پرداخته و از منظر دین، به این پرسش‌ها پاسخ داده است: اول: چرا زندگی دنیوی این چنین طراحی شده است؟ و دوم: در چنین شرایطی برای زیستِ سعادت‌مندان چه باید کرد؟ مفهوم‌شناسی صبر در فرهنگ دینی، و تمسک به مصادیق و نمونه‌ها، بخشی از راه‌حل‌هایی است که مخاطب را به فلسفه جهان هستی در برابر مرارت‌ها، رنج‌ها و دشواری‌ها نزدیک می‌کند.

۳. «تأثیر خشم و کظم غیظ بر سلامت روان در منابع اسلامی رعبی». در این مقاله، ضمن آنکه به فلسفه وجودی این صفت در انسان به صورت مختصر پرداخته می‌شود، این نکات در کانون توجه نویسنده قرار دارد: درمان‌گری نسبت به خشم در منابع علمی و در منابع اسلامی؛ تأثیر خشم بر سلامت روان؛ و در نهایت، تبیین تفاوت دیدگاه اسلام و غرب در مهار خشم.

حسین طاهری وحدتی

گروه اخلاق و تربیت اسلامی